

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК [94 : 351.752.2] (=113=16) «09/10»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.2\(30\).420](https://doi.org/10.33782/eminak2020.2(30).420)

СКАНДИНАВСЬКІ ТА СЛОВ'ЯНСЬКІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ АСАМБЛЕЇ ЯК РАННЬОДЕРЖАВНІ ІНСТИТУТИ

Назар Різун

Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна)

e-mail: nrizun1991@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2878-2652>

У статті досліджено скандинавські та слов'янські середньовічні асамблеї, а саме проаналізовано їхню діяльність, простежено еволюцію упродовж X-XI ст. Задля цього висвітлено функціонування зібрань у західному Помор'ї, Норвегії, Швеції та на о. Готланд, окреслено особливості місцевого суспільного устрою та ранньодержавних інститутів, таких як правителі, вожді різного рангу, дружини та культові центри. З'ясовано головні функції середньовічних скандинавських і слов'янських асамблей – репрезентативну та інтеграційну.

Ключові слова: скандинави, слов'яни, асамблеї, ранньодержавні інститути

Компаративні студії з минулого середньовічних германців і слов'ян мають багату історію. Однак лише віднедавна медієвісти цілеспрямовано зіставляють політичні, суспільні, релігійні й інші процеси, які відбувались у північно-східній Європі¹. Раніше науковці порівнювали германців, що населяли колишні території Римської імперії, та західних і східних слов'ян. Дослідники проводили паралелі між суспільствами франків, бургундів, алеманів, лютичів, ободритів, ранів². Утім, як зазначає Б. Флоря, Русь, Польща, Чехія та Угорщина своїм укладом суттєво відрізнялися від західно-європейських теренів. На його думку, історія східної Європи має значно більше спільного з минулим Скандинавії. Землі скандинавів і слов'ян (Норвегія, Швеція, Русь тощо) пізно стали частиною християнського світу (X-XI ст.) і майже не зазнали впливу греко-римської цивілізації³.

¹ Див.: Войтович Л.В. Дискусія про ранню державу // Княжа доба: історія і культура / Відп. ред. В. Александрович. 2011. № 4. С. 7-16; Мельникова Е.А. Древняя Русь и Скандинавия. Избранные труды / Под ред. Г.В. Глазыриной, Т.Н. Джаксон. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2011. С. 15-34, 73-100.

² Див.: Modzelewski K. Barbarzyńska Europa. Warszawa: Iskry, 2004. S. 12; Modzelewski K. Wiek i banicja. Z porównawczych studiów nad ustrojem plemiennym Germanów i Słowian // Nauka. 2005. № 4. S. 41-49.

³ Флоря Б.Н. Норвегия и Древняя Русь в эпоху Раннего Средневековья // Средневековая Русь. 2016. № 12. С. 7.

Суспільний і політичний устрій регіону вирізнявся «демократичністю», що її головним виявом були тінги і віча⁴, на яких обговорювали винятково значущі для громади питання. Відомостей про зібрання західних і східних слов'ян, у порівнянні з інформацією про германські аналоги, зовсім небагато. Більшість повідомлень про віча стосується руських міст. Переважно це згадки про пізні асамблеї, які, стверджує Б. Флоря, найбільше відрізняли Русь від решти держав регіону⁵. Така ситуація спонукає звернути увагу на Помор'я. Місцеві зібрання відображають ранішу стадію суспільного розвитку слов'ян і краще надаються до зіставлення зі скандинавськими відповідниками.

Порівняльне дослідження відкриває нові можливості, але й ускладнює поставлене завдання. Такий підхід вимагає пояснення регіональних особливостей. У центрі уваги перебувають ранньосередньовічні держави скандинавів і слов'ян. У Норвегії та Швеції державотворення відбувалось у декілька етапів, унаслідок яких виникли порівняно централізовані християнські монархії. Спершу вони ще не мали розвинутого державного апарату. Згодом ранні держави стали феодалними, ними вже керували володарі з майже необмеженою владою та служилі люди.

Територіально-політичні утворення лютичів, ободритів і ранів пішли іншим шляхом, а саме уникнули посилення центру. Вони спиралися на владу зібрань, язичницьких культових центрів і місцевих еліт. Поморським слов'янам вдалося стати вагомою політичною силою регіону, але цей успіх був короткотерміновий. З часом їхні держави втратили незалежність і були підпорядковані сусідами, які на той момент уже прийняли християнство⁶.

В Ісландії була ще інша ситуація: там «демократичний» устрій проявився найбільш яскраво, а середньовічна держава так і не виникла, натомість утворилася децентралізована система влади⁷.

Отже, зазначені процеси мали дещо різноспрямований характер у Норвегії, Швеції та західному Помор'ї. Попри це, тінги і віча усюди відігравали істотну роль у житті невеликих громад і більших територіально-політичних утворень. Було б помилкою вважати, що перелічені особливості скандинавських і слов'янських суспільств указують лише на різні етапи розвитку. Натомість вони також свідчать про відмінності в еволюції. Правильніше задіяти структурний аналіз при дослідженні кожного регіону⁸, водночас провести найбільш очевидні паралелі, визначити подібні та відмінні риси. Еволюційна модель розвитку середньовічних чи будь-яких інших суспільств

⁴ У скандинавських сагах асамблеї позначає давньоскандинавський іменник *þing*, у руських літописах – церковнослов'янська лексема *вѣче*, а в латиномовних хроніках і житіях, які висвітлюють зібрання полабських слов'ян, – слова *placitum* і *colloquium*. Незважаючи на це, західнослов'янські збори прийнято називати вічами (Boroń P. «Universa populi multido». Problem uczestnictwa w słowiańskich wiesach plemiennych // Średniowiecze polskie i powszechne / Red. I. Panic. 1999. № 1. S. 11-12). «Слово *þing*, тобто, тінг існує в усіх германських мовах і позначає зібрання в певному місці в певний час» (Iversen F. Concilium and Pagus – Revisiting the Early Germanic Thing System of Northern Europe // Debating the Thing in the North: The Assembly Project I. Journal of the North Atlantic / Ed. by A. Sanmark, F. Iversen, N. Mehler, S. Semple. 2013. № 5. P. 5).

⁵ Флоря Б.Н. Норвегия и Древняя Русь. С. 26.

⁶ Urbańczyk P. Polabian Slavs and processes of political consolidation // Archaeologia Polona. 2015. № 48. P. 253-254.

⁷ Ibid. P. 249.

⁸ Comments on Inger Storli: 'Court Sites of Arctic Norway: Remains of Thing Sites and Representations of Political Consolidation Processes in the Northern Germanic World during the First Millennium AD?' / Brink S. et al. // Norwegian Archaeological Review. 2011. № 44 (1). P. 103.

може бути корисною, але потрібно враховувати значущі регіональні особливості⁹.

Лише тоді можна зобразити перетворення північно-східної Європи як один процес, а також здійснити порівняння суспільно-політичного розвитку скандинавів і слов'ян. Еволюція Норвегії, Швеції та Помор'я відбувалась у подібний спосіб і пройшла через декілька майже синхронних етапів. Незважаючи на це, зіставлення має враховувати особливості їхніх суспільних ладів, а відповідно – зібрань¹⁰.

У порівняльному дослідженні германців і слов'ян К. Модзелевський використав джерела з I-XIII ст., зокрема, правові тексти франків, бургундів, алеманів (*leges barbarorum*), *Германію (Germaniae)* Тацита¹¹. Висновки медієвіста про функції зібрань мають наукову цінність і можуть бути використані у подальших розвідках у цій царині. Утім, юридичні пам'ятки континентальних германців зазнали впливу римської правової традиції, а повідомлення Тацита походить з I ст., тобто з цілком іншої епохи. Натомість скандинавський матеріал ближчий у часі та відображає подібніші суспільні реалії. К. Модзелевський зрідка використовує повідомлення про Швецію та Ісландію, але відводить їм другорядну роль і не аналізує систематично¹². З огляду на типологічну та хронологічну близькість саме порівняння скандинавів і слов'ян є найбільш виправданим і доречним.

Племена лютичів, ободритів і ранів, що населяли західне Помор'я, з усіх боків були оточені християнськими державами, серед яких монархії Каролінгів (згодом Оттонів) і П'ястів, королівство Данія. Федерація лютичів складалася з редарів, долежан, черепенян та інших племен і була розташована найдалі на південь, а тому не мала виходу до Балтійського моря. Натомість ободрити перебували на узбережжі, а рани – на о. Рюген¹³. Усі ці племена вели жваву морську торгівлю зі скандинавськими сусідами, які проживали на іншому боці Балтійського моря. Крім того, їхні знатні роди контактували з норвезькими та шведськими династіями.

В історіографії тривають дискусії про суспільний устрій скандинавів і слов'ян. К. Цернак стверджував, що у ранів однакову владу мали асамблеї, князі та жерці. Р. Зароф не погодився з цією тезою. На його думку, основні повноваження у цих племен належали представникам релігійного культу¹⁴. Натомість суспільством ободритів керував правитель, а лютичі були підпорядковані вічам. Р. Зароф також зазначає, що «наприкінці VIII ст. та, ймовірно, раніше ободритами керували спадкові правителі. Цілоком можна припустити, що їх обрання вирішувало чи приймало віче, однак його вибір мав бути обмежений представниками визнаного керівного роду»¹⁵. Подібні дискусії тривають про суспільства, що існували у ранньосередньовічній Норвегії та Швеції¹⁶. Ці схематичні конструкції слугують основою для зіставлення Скандинавії та Помор'я.

Кожне зібрання функціонувало у межах конкретного устрою, еволюціонувало разом із тією чи іншою середньовічною державою. Становище асамблей залежало від повноважень правителя та різних суспільних станів. К. Модзелевський стверджує, що у племінній федерації лютичів не було князя, натомість влада належала військовим вождям, «але ключову роль у їхній політичній системі відігравали інституції

⁹ Ibid. P. 106.

¹⁰ Ibid. P. 107.

¹¹ Modzelewski K. *Barbarzyńska Europa*. S. 365, 368, 405.

¹² Ibid. S. 370, 391, 400.

¹³ Zaroff R. *Study in Socio-political History of the Obodrites* // *Collegium Medievale*. 2003. № 16. P. 13.

¹⁴ Zaroff R. *Politics and Priests in a Pagan Slavic Principality* // *Collegium Medievale*. 2007. № 20. P. 20.

¹⁵ Zaroff R. *Study in Socio-political History of the Obodrites*. P. 21.

¹⁶ Див.: Comments on Inger Storli / Brink S. et al. P. 89-117.

язичницького культу»¹⁷. Дослідник порівняв асамблеї германців і слов'ян, дійшов висновку про взаємозв'язок віча та культу, відповідно – про подібність їхніх функцій¹⁸.

Ранні держави скандинавів і слов'ян не мали розвинуеного апарату примусу, здебільшого його роль виконувала дружина. Так, Л. Войтович стверджує, що «появу і розвиток погостів (хусебю) як певну противагу старим племінним центрам союзів (тунам), а також виділення княжих резиденцій, окремо від міжплемінних центрів суперсоюзів (віків), можна розглядати як формування ранньодержавних інститутів *дружинної держави*»¹⁹. На його думку, так відбувалася «боротьба за підміну функцій виборних органів віча (тінгів) княжими міністеріалами (службовцями)»²⁰.

Тривалий час історики вважали загальноприйнятим протиставлення віче – князь. Це стосується досліджень руських міських зборів і зібрань поморських слов'ян. Найбільш яскравим прикладом такого підходу є класична праця В. Сергієвича *Вече и князь* (1867)²¹. Але вказане розуміння ранньосередньовічного суспільства непереконливе. Зокрема, П. Боронь у монографії *Słowiańskie wiece plemienne* (1999) назвав цей підхід анахронізмом²². Насправді ж взаємовідносини зібрань і правителів були складнішими та не такими конфронтаційними.

Асамблеї були місцем обговорення важливих суспільних і політичних питань, часто виконували законодавчу та судову функції²³. Їхня діяльність була різноплановою, залежала від конкретної ситуації. Тінгам і вічам належали не лише формальні повноваження, вони також давали змогу правителям і знаті боротися за владу, допомагали їй легітимізувати й утримати²⁴. У цьому аспекті зібрання були ранньодержавними інститутами, які не мали чітко встановлених меж, хоча їхні повноваження були частково унормовані на рівні звичаєвого права.

Тінги і віча виконували чимало функцій, а передусім регулювали суспільно-політичну сферу життя скандинавів і слов'ян²⁵. Але цю роль відігравали й інші ранньодержавні інститути, а саме правителі (конунги та князі), їхні дружини, решта знаті. Тому, щоб зрозуміти якими були функції зібрань потрібно, зокрема, визначити особливості їхніх повноважень у порівнянні з іншими елементами владних систем. Адже діяльність і одних, і других значною мірою накладалася, тобто, роль усіх ранньодержавних інститутів була доволі подібною.

У Норвегії кожен конунг, який мав значну військову підтримку, намагався встановити владу над країною. Переважно це призводило до протистояння між двома чи кількома претендентами. Потрібно було також перемогти опозицію, яка утримувала владу на локальному або регіональному рівні. Так, норвезький правитель Гаральд

¹⁷ Modzelewski K. *Barbarzyńska Europa*. S. 353-354.

¹⁸ *Ibid.* S. 401.

¹⁹ Войтович Л.В. Дискусія про ранню державу. С. 9.

²⁰ Там само. С. 10.

²¹ Сергеевич В.И. *Русские юридические древности*. Т. 2: *Вече и князь; Советники князя*. 3-е изд., с переменами и доп. Санкт-Петербург: Типография М.М. Стасюлевича, 1908.

²² Boroń P. *Słowiańskie wiece plemienne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1999. S. 122.

²³ Sturluson S. *Heimskringla. Nórregs Konunga Sögur*. København: G.E.C. Gads Forlag, 1911. P. 49-50, 56.

²⁴ *Ibid.* P. 49, 70.

²⁵ Учені стверджують не лише соціальний, а й економічний вимір асамблеї. Ідеться, зокрема, про торгівлю, наприклад, звичай обмінювати коней. Тінги не просто виконували цю роль, вони по суті були ринками (Loftsgarden K., Ramstad M., Stylegar F.-A. *The Skeid and Other Assemblies in the Norwegian 'Mountain Land' // Viking-Age Transformations. Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia / Ed. by Z. Glørstad, K. Loftsgarden*. London: Routledge, 2017. P. 232, 235, 238).

Прекрасноволосий (872-930) і шведський володар Ейрік, син Еймунда, боролися за Норвегію, зокрема, за такі області як Вормланд, Західний Гаутланд, Раумарікі, Вестфольд і Вінгульмерк. Задля цього кожен із них здобув підтримку місцевої знаті, встановив своїх людей (ярлів), підкорив бондів (землевласників), разом із дружинами відвідував вейцли (збирав податки)²⁶.

Тінги давали змогу володарям контактувати із зазначеними суспільними верствами. Конунги визнавали повноваження зібрань і дотримувалися їхніх правил. Водночас вони намагалися взяти кожную асамблею під контроль, тому домовлялися з місцевою елітою та вождями, здобували підтримку бондів, рідше – підкорювали їх силою. Усе це відбувалося на тінгах або, принаймні, там найчастіше затверджували результати попередніх домовленостей.

Наведені відомості засвідчують, що не варто різко протиставляти тінги (віча) і конунгів (князів). Взаємодія цих інститутів була значно складнішою, лише зрідка переходила у відкрите протистояння. Це, зокрема, проявилось у тому, що правителі не заперечували легітимності тінгів, а навпаки намагалися використати їхні повноваження на власну користь. Так само діяли місцеві громади, коли відстоювали свої інтереси, які, зрештою, не завжди відрізнялися від бажань володарів.

На ще одному зібранні, яке відбулося в області Фольд, Гаральд судив його учасників, а саме звинуватив у зраді. Частина заперечила звинувачення, інші – заплатили конунгу, а треті – були покарані²⁷. Правитель використав тінг, щоб захистити власні інтереси і щоб утвердити та розширити владні повноваження. Ще одну асамблею Гаральд також зібрав для покарання опозиції. Він прогнав Грольва з Норвегії за нищення худоби²⁸. Як і попередній епізод, ця ситуація демонструє, що правитель використав зібрання собі на користь. Оповідь висвітлює покарання у вигляді вигнання правопорушника. Тінг був підходящим для цього місцем, адже репрезентував цілу громаду, тому й вирішував хто міг до неї належати.

Гакон Добрий (934-961), щоб стати правителем Норвегії, здобув підтримку ярла Сігурда (місцевого вождя), пообіцявши йому щедри земельні володіння. Після цього майбутній володар зібрав тінг у Трондхеймі. На зборах Сігурд виголосив промову на підтримку Гакона, який також виступив, завдяки чому отримав підтримку більшості бондів. Згодом він зібрав дружину й об'їхав цілу Норвегію²⁹. Наступні тінги відбулися в Упланді та затвердили його владні повноваження³⁰. Таким чином, конунги бажали контролювати зібрання, проте спиралися на їх легітимаційну функцію. Відповідно, такі взаємовідносини асамблей і правителів указують на перехідний етап у розвитку Норвезької держави.

Скандинавські тінги виконували насамперед репрезентативну функцію, представляли визначену групу людей. Як зазначає Ф. Іверсен, норвезькі ферми гусебу (*huseby*) також були пов'язані з невеликими громадами³¹. Ці місця для збору податків перебували під контролем конунга, тобто центральної влади, але як і тінги вони знаходилися на місцевому рівні. Отже, на початковому етапі утворення ранньосере-

²⁶ Sturluson, S. Op. cit. P. 49.

²⁷ Ibid. P. 49-50.

²⁸ Ibid. P. 56.

²⁹ Ibid. P. 70.

³⁰ Ibid. P. 71.

³¹ Iversen F. Huseby and the Scandinavian taxation model // Husebyer – status quo, open questions and perspectives / Ed. by L.E. Christensen, T. Lemm, A. Pedersen. Copenhagen: University Press of Southern Denmark, 2016. P. 136.

дньовічних держав більшість інститутів знаходилась у безпосередній близькості до невеликих спільнот. На думку Ф. Іверсена, «локальний зв'язок був зруйнований, коли замки перейняли функцію ферм гусебю»³². Одним із наслідків цієї еволюції стало чіткіше розділення повноважень різних інститутів. Якщо спершу між ними відбувалася боротьба за вплив, то з утвердженням замків, кожен з яких контролював значну територію, централізація завершилася.

Існували також тінги вищого рівня, наприклад, всезагальне зібрання Швеції в Упсалі, яке репрезентувало цілу країну³³. Тому лише невелика частина людей брала участь у цій асамблеї. Натомість зібрання в Аспа Льот (Рьоно, Швеція), стверджують А. Санмарк і С. Семпл, «надавало правителям доступ до мешканців області»³⁴. Тінги відбувались у цьому місці упродовж багатьох століть, а з утвердженням християнства його реорганізували, щоб забезпечити виконання різноманітних управлінських функцій, а також щоб збільшити його видимість і доступність³⁵. З цією метою часто створювали нові місця зібрань. Еволюція асамблей, яку відображають археологічні відомості, майже завжди була наслідком ініціативи правителів. Вищий прошарок суспільства долучився до розвитку системи тінгів: представники цієї верстви вибирали нові місця зборів³⁶.

Найважливішим зібранням о. Готланд, який належав до Швеції, був Гутналтінг (*Gutnalþing*)³⁷. Окрім нього, відбувались тінги третини (*briþungs þing*)³⁸, половини третини (*siettungs þing*) і сотні (*hundaris þing*)³⁹. На них проводили релігійні церемонії, зокрема жертвоприношення⁴⁰, оголошували про збір податків⁴¹. Дослідники стверджують, що зібрання готландерів перебували під контролем громад, тому мали більше влади, ніж аристократія та священики⁴². Натомість у руян найважливіші повноваження належали жерцям⁴³. Тінги і віча не мали чітко визначених функцій, адже вони залежали від особливостей суспільного устрою.

У *Діянні данів* (*Gesta Danorum*) (1208-1219)⁴⁴ Саксон Граматик описав асамблею руян, на якій вони вирішували питання військової допомоги Данії. Посланець данського правителя Абсалон мав переконати місцевих жителів та їхнього володаря Тес-

³² Ibid.

³³ Sturluson S. Op. cit. P. 71.

³⁴ Sanmark A., Semple S. Places of Assembly: New Discoveries in Sweden and England // *Fornvännen. Journal Swedish Antiquarian Research*. 2008. № 103 (4). P. 251.

³⁵ Ibid. P. 256.

³⁶ Myrberg N. An Island in the Middle of an Island. On Cult, Laws and Authority in Viking Age Gotland // *From Ephesos to Dalecarlia. Reflections on Body, Space and Time in Medieval and Early Modern Europe*. Stockholm: The Museum of National Antiquities, 2009. P. 115.

³⁷ Guta Saga. The History of the Gotlanders. Viking Society for Northern Research Text Series. Vol. 12 / Ed. by Ch. Peel, general eds. A. Faulkes, R. Perkins. London: Viking Society for Northern Research, 1999. P. XXIV.

³⁸ Ibid. P. 22.

³⁹ Ibid. P. 29.

⁴⁰ Ibid. P. 5.

⁴¹ Ймовірно, аристократія була цілком відсутня на о. Готланд (Guta Saga. The History of the Gotlanders... P. 7).

⁴² Guta Lag. The Law of the Gotlanders. Viking society for northern text series. Vol. 19 / Trans. and ed. By Ch. Peel, general eds. A. Finlay, C. Phelpstead. London: Viking Society for Northern Research, 2009. P. XXVI.

⁴³ Zaroff R. Politics and Priests in a Pagan Slavic Principality. P. 20.

⁴⁴ Saxo Grammaticus. Gesta Danorum. The History of the Danes. Vol. 1 / Ed. by K.-F. Jensen, trans. by P. Fisher. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. XXXIV.

лава приєднатися до боротьби проти слов'ян зі сходу (*orientalium Sclauorum*). Відповідним для цього місцем було всезагальне віче о. Рюген, під час якого вдалося домовитися про військовий союз. На зібранні також відбувся злочин (крадіжка коня Абсалона) і колективний суд над злодієм (місцевим мешканцем). В описі цієї події прикметною є фраза *publico rubore* – публічний сором⁴⁵, що вказує на вагомість думки цілої місцевої громади. Колектив сам утвердив судове рішення і сам же його виконав. Насамперед слов'янські асамблеї репрезентували спільноту, були виявом її політичної та судової влади.

На думку П. Бороня, «головною особливістю слов'янських віч є їх чисельний і загальний характер»⁴⁶. Можна цілком погодитися з таким судженням, а також виокремити яскравий колективізм зібрань. Ця ознака слов'янських асамблей найбільше відрізняла їх від решти ранньодержавних інститутів⁴⁷. Адже саме на вічах вирішальну роль відіграла громада, у присутності якої відбувалося покарання з допомогою публічного осуду. Колективність у прийнятті рішень і публічність зібрань указують на їх безпосередній взаємозв'язок із місцевими мешканцями. Ці ж ознаки віча засвідчують *Хроніка Тіммара Мерзебурзького (Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon)*⁴⁸ і *Слов'янська хроніка Гельмольда (Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum)*⁴⁹. Обидва джерела висвітлюють судову діяльність зібрань, участь в якій брали місцеві громади.

У ранньодержавних інститутів скандинавів і слов'ян, а зокрема, у зібрань, був доволі широкий набір повноважень. Учені стверджують, що асамблеї «могли функціонувати як центри комунікації чи багатофункціональні місця зібрань, важливі інституції для підтримання та посилення соціальних зв'язків»⁵⁰. Попри те, що діяльність тінгу і віча була різноплановою, можна визначити їх найважливіші завдання.

Основними функціями скандинавських і слов'янських асамблей слід вважати репрезентативну та інтеграційну. Тінги і віча давали змогу мешканцям певної території висловити свою думку, відстоювати її, тобто, пропагувати інтереси більшого чи меншого політичного утворення. Зібрання скандинавів і слов'ян були найяскравішим проявом їх архаїчних укладів, у яких носієм влади був цілий соціум. Згодом окреслені суспільства занепали, але тінги і віча не зникли з політичної арени, а були реорганізовані в інтересах еліт і правителів. У такий спосіб асамблеї стали важливою опорою новосформованої центральної влади. Зібрання також спонукали до об'єднання у колектив, сприяли появі спільнот, а відповідно – локальної і регіональної інтеграції. Решта їхньої діяльності була другорядною. Цим тінги і віча найбільше відрізнялися від інших ранньодержавних інститутів.

⁴⁵ Saxo Grammaticus. *Gesta Danorum. The History of the Danes. Vol. 2.* / Ed. by K.-F. Jensen, trans. by P. Fisher. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 1228.

⁴⁶ Ворої П. «Universa populi multido». S. 11.

⁴⁷ Колективний характер правової системи ранньосередньовічної Норвегії та судову функцію тінгів висвітлює стаття: Sanmark A. The communal nature of the judicial systems in early medieval Norway // *Collegium Mediaevale*. 2006. № 19. P. 31-64.

⁴⁸ Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon / Ed. by Ioh. M. Lappenbergh // *Monumentis Germaniae Historicis Recusi. Scriptorum Rerum Germanicarum in Usus Scholarum*. Vol. 54. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1889. S. 148.

⁴⁹ Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum. Editio Tertia / Ed. by Ioh. M. Lappenbergh // *Monumentis Germaniae Historicis Recusi. Scriptorum Rerum Germanicarum in Usus Scholarum*. Vol. 32. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1937. S. 159.

⁵⁰ Loftsgarden K., Ramstad M., Stylegar F.-A. *The Skeid and Other Assemblies*. P. 249.

REFERENCES

- Boroń, P.** (1999). *Słowiańskie wiece plemienne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego [in Polish].
- Boroń, P.** (1999). «Universa populi multido». Problem uczestnictwa w słowiańskich wiecach plemiennych. *Średniowiecze polskie i powszechne*, 1, 9-21 [in Polish].
- Brink, S., Grimm, O., Iversen, F., Hobæk, H., Ødegaard, M., Näsman, U., Sanmark, A., Urbańczyk, P., Vésteinsson, O. & Storli, I.** (2011). Court Sites of Arctic Norway: Remains of Thing Sites and Representations of Political Consolidation Processes in the Northern Germanic World during the First Millennium AD? *Norwegian Archaeological Review*, 44 (1), 89-117.
- Floria, B.N.** (2016). Norvegiia i Drevniaia Rus v epokhu Rannego Srednevekovia [Norway and Rus' in the Early Middle Ages]. *Srednevekovaia Rus*, 12, 7-26 [in Russian].
- Iversen, F.** (2013). Concilium and Pagus – Revisiting the Early Germanic Thing System of Northern Europe. *Debating the Thing in the North: The Assembly Project I. Journal of the North Atlantic*, 5, 5-17.
- Iversen, F.** (2016). Huseby and the Scandinavian taxation model. In **Christensen, L.E., Lemm, T., Pedersen, A. (Eds.)**. *Husebyer – status quo, open questions and perspectives*. Copenhagen: University Press of Southern Denmark, 121-138.
- Jensen, K.-F. (Ed.)** (2015). *Saxo Grammaticus. Gesta Danorum. The History of the Danes*. Vol. 1-2. Oxford: Oxford University Press.
- Lappenbergh, Ioh.M. (Ed.)**. (1889). *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani.
- Lappenbergh, Ioh.M. (Ed.)**. (1937). *Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum*. Editio Tertia. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani.
- Loftsgarden, K., Ramstad, M., Stylegar, F.-A.** (2017). The Skeid and Other Assemblies in the Norwegian 'Mountain Land'. In **Glørstad, Z., Loftsgarden, K. (Eds.)**. *Viking-Age Transformations. Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia*. London: Routledge, 232-249.
- Melnikova, E.A.** (2011). Drevniaia Rus i Scandinaviia. Izbrannye trudy [Old Rus' and Scandinavia. Selected works]. Moskva: Universitet Dmitriia Pozharskoho [in Russian].
- Modzelewski, K.** (2004). *Barbarzyńska Europa*. Warszawa: Iskry [in Polish].
- Modzelewski, K.** (2005). Wiec i banicja. Z porównawczych studiów nad ustrojem plemiennym Germanów i Słowian. *Nauka*, 4, 41-49 [in Polish].
- Myrberg, N.** (2009). An Island in the Middle of an Island. On Cult, Laws and Authority in Viking Age Gotland. *From Ephesos to Dalecarlia. Reflections on Body, Space and Time in Medieval and Early Modern Europe*, Stockholm: The Museum of National Antiquities, 101-118.
- Peel, Ch. (Ed.)** (1999). *Guta Saga. The History of the Gotlanders. Viking Society for Northern Research Text Series*. Vol. 12. London: Viking Society for Northern Research.
- Peel, Ch. (Ed.)** (2009). *Guta Lag. The Law of the Gotlanders. Viking society for northern text series*. Vol. 19. London: Viking Society for Northern Research.
- Sanmark, A.** (2006). The communal nature of the judicial systems in early medieval Norway. *Collegium Medievale*, 19, 31-64.
- Sanmark, A., Semple, S.** (2008). Places of Assembly: New Discoveries in Sweden and England. *Fornvännen. Journal Swedish Antiquarian Research*, 103 (4), 245-259.
- Sergeevich, V.I.** (1908). *Russkie juridicheskie drevnosti. T. 2: Veche i kniaz; Sovetniki kniazia* [Russian judicial antiquities. Vol. 2: Veche and prince; Prince's advisors]. Sankt-Peterburg: Tipografiia M.M. Stasiulevicha [in Russian].
- Sturluson, S.** (1911). *Heimskringla. Nóregs Konunga Sogur*. København: G.E.C. Gads Forlag [in Norwegian].
- Urbańczyk, P.** (2015). Polabian Slavs and processes of political consolidation. *Archaeologia Polona*, 48, 245-256.
- Voitovych, L.V.** (2011). Dyskusiia pro ranni derzhavu [Discussion on the early state]. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 4, 7-16 [in Ukrainian].
- Zaroff, R.** (2003). Study in Socio-political History of the Obodrites. *Collegium Medievale*, 16, 11-45.
- Zaroff, R.** (2007). Politics and Priests in a Pagan Slavic Principality. *Collegium Medievale*, 20, 3-28.

Nazar Rizun

(Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine)

e-mail: nrizun1991@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2878-2652>

Scandinavian and Slavic Medieval Assemblies as Early State Institutions

Historians and other scholars have long discussed the problem of early states, in particular, their establishing and evolution in the Middle Ages. This issue is still very relevant and needs further studying. First of all, there is a need to study the functioning and evolution of various early state institutions, such as rulers, military chiefs, armed forces, religious centers, and assemblies.

Taking all this into account, the paper is devoted to the study of Scandinavian and Slavic meetings, especially to the description of their functioning and tracing their evolution during the 10th–11th centuries.

A comparative method and evolutionary scheme, in particular, the assumption that all societies have gone through similar stages of development were used in the study. The Germans and Slavs living in Northeastern Europe had such processes almost simultaneously.

The functioning of meetings in Norway, Sweden, on the island of Gotland and in Western Pomorie (among the tribes of Liutychi, Obodryty, and Rany) is described in the paper. The activities of Scandinavian and Slavic assemblies are examined in the study to determine how they differed from other early state institutions, such as rulers, chiefs, and armed forces.

Analysis of written evidence and archaeological findings allow us to conclude about the major functions of the assemblies. They formed a public space for representation and contributed to the formation and strengthening of local and regional communities and their further larger-scale integration. The meetings of Scandinavians and Slavs are the most obvious characteristic of their archaic societies, in which power belonged to the whole community. Over time, such social structures fell into decay, but the assembly in general did not disappear from the political arena. Instead, elites and rulers reorganized them for their own benefit. In that way, the assemblies became an important support for the newly created central government. They also helped to create numerous communities and, consequently, they had led to local and regional integration. The other functions of Scandinavian and Slavic assemblies were secondary. That fact distinguished assemblies from other early state institutions.

In the future, it is possible to analyze in more detail the activities of Scandinavian and Slavic rulers, chiefs and armed forces, to expand the chronological framework of the study.

Keywords: Scandinavians, Slavs, assemblies, early state institutions

Надійшла до редакції / Received: 04.03.2020

Схвалено до друку / Accepted: 01.06.2020